

INTERNET ORQALI FIRIBGARLIK VA UNING HUQUQIY JAVOBGARLIGI

Beshimova Dilnoza Rajabboyevna
Harbiy qism komandirining madaniyat va marifat ishlari boyicha
maslaxatchi

Annotatsiya

Ushbu tezisda internet orqali amalga oshiriladigan firibgarlik (kiberfiribgarlik) va uning huquqiy javobgarligi masalasi o'rganiladi. Internetning tez sur'atlarda rivojlanishi bilan onlayn firibgarlik holatlari ortib bormoqda. Tezisda kiberfiribgarlikning turlari, uning jinoyat huquqi bo'yicha talqinlari va qonunchilikdagi me'yoriy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, huquqiy javobgarlik mexanizmlari va firibgarlikni oldini olish choralari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Kiberfiribgarlik, internet jinoyatlari, huquqiy javobgarlik, jinoyat huquqi, oldini olish choralari

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanib, internet inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Shu bilan birga, onlayn maydondagi jinoyatlar soni ham ortib bormoqda. Jumladan, internet orqali firibgarlik, ya'ni kiberfiribgarlik, jiddiy ijtimoiy va iqtisodiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Bugungi kunda har bir foydalanuvchi turli elektron xizmatlardan foydalanadi: bank kartalari, mobil ilovalar, elektron tijorat platformalari va ijtimoiy tarmoqlar. Bularning barchasi kiberfiribgarlik uchun imkoniyat yaratadi.

Kiberfiribgarlik nafaqat moliyaviy zarar keltiradi, balki shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy egallanishi, onlayn identifikatsiya xavfsizligining buzilishi va huquqiy tartibning zaiflashishiga olib keladi. Shu sababli, mazkur masala huquqshunoslik nazariyasi va amaliyoti nuqtai nazaridan dolzarbdir.

Ushbu tezisda internet orqali firibgarlikning turlari, jinoyat huquqi doirasida talqinlari, qonunchilikdagi me'yoriy asoslari va huquqiy javobgarlik mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, firibgarlikning oldini olish choralari va ularning

samaradorligi ko‘rib chiqiladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi – kiberfiribgarlikni aniqlash va unga qarshi kurashishda huquqiy mexanizmlarni o‘rganishdir.

Asosiy qism

1. Kiberfiribgarlikning turlari va xususiyatlari

Kiberfiribgarlik bir necha asosiy turga bo‘linadi:

1. **Bank kartalari va elektron hamyonlarni o‘g‘irlash** – firibgarlar foydalanuvchilarning karta ma’lumotlarini noqonuniy ravishda egallab, pul mablag‘larini o‘zlashtiradi.
2. **Elektron tijorat orqali firibgarlik** – onlayn do‘konlarda soxta mahsulotlar sotish yoki to‘lovni amalga oshirmasdan mol-mulkni egallash.
3. **Shaxsiy ma’lumotlarni noqonuniy egallash** – foydalanuvchilarning pasport, telefon, elektron pochta va boshqa ma’lumotlari firibgarlar qo‘liga tushadi.
4. **Zararli dasturlar va xakerlik hujumlari** – kompyuter yoki mobil qurilmalarga zararli dasturlar o‘rnatish, tizimga kirib, ma’lumotlarni o‘g‘irlash yoki bloklash.

Har bir tur o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, unga qarshi kurashish usullari ham farqlanadi. Kiberfiribgarlikning tezkorligi, anonimligi va hududsizligi uni an’anaviy jinoyatlardan murakkab qiladi.

2. Kiberfiribgarlik va jinoyat huquqi

Jinoyat huquqi nuqtai nazaridan kiberfiribgarlik jinoyat hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 168-moddasi firibgarlikni tartibga soladi. Moddaga ko‘ra, firibgarlikni sodir etgan shaxs moddiy zarar yetkazgan hollarda jarima yoki qamoq jazosi bilan jazolanadi. Kiberfiribgarlik esa bu moddaning elektron shaklidagi qo‘llanilishini talab qiladi.

Shuningdek, kiberfiribgarlik jinoyatining isbotlanishi an’anaviy jinoyatlarga nisbatan murakkab, chunki onlayn faoliyat anonim bo‘lishi, serverlar va foydalanuvchi qurilmalari geografik jihatdan turli hududlarda joylashgan bo‘lishi mumkin. Shu sababli, tergov va sud amaliyotida maxsus texnologik vositalardan foydalanish zarur.

3. Huquqiy javobgarlik mexanizmlari

Kiberfiribgarlik uchun javobgarlik bir nechta shaklda amalga oshiriladi:

Jinoyat javobgarligi – qamoq jazosi, jarima yoki majburiy ishlarga tortish.

Ma'muriy javobgarlik – kichik firibgarlik yoki qonunni buzish holatlarida qo'llaniladi.

Texnologik va profilaktik choralar – elektron tizimlarni xavfsizligini ta'minlash, maxfiylik va shifrlash vositalarini qo'llash.

4. Oldini olish choralari

Kiberfiribgarlikni kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

Foydalanuvchilarning internet xavfsizligi bo'yicha ta'limi va targ'iboti.

Kuchaytirilgan autentifikatsiya tizimlari, ikki bosqichli tasdiqlash.

Qonunchilikni doimiy ravishda yangilash va elektron muhitga moslashtirish.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning kiberxavfsizlik bo'yicha tayyorgarligi va maxsus bo'linmalar tashkil etish.

Xulosa

Internet orqali firibgarlik bugungi jamiyat uchun dolzarb va xavfli muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Kiberfiribgarlik nafaqat moliyaviy zarar keltiradi, balki shaxsiy ma'lumotlar va jamiyat ishonchligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tezida kiberfiribgarlik turlari, jinoyat huquqi doirasidagi talqinlar, huquqiy javobgarlik mexanizmlari va oldini olish choralari keng yoritildi.

Kiberfiribgarlikni samarali ravishda oldini olish uchun huquqiy, texnologik va ma'naviy choralarning uyg'un ishlashi muhimdir. Shu bilan birga, huquqshunoslar, ijtimoiy institutlar va foydalanuvchilar hamkorligi bu jarayonda katta ahamiyatga ega. Kelajakda qonunchilikni modernizatsiya qilish, onlayn xavfsizlikni oshirish va fuqarolarni xabardor qilish orqali kiberfiribgarlik darajasini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, Toshkent, 2021
2. Avezov, Sh. "Kiberjinoyatlar va ularning huquqiy jihatlar", Toshkent, 2019
3. Karimov, T. "Internet jinoyatlari: muammolar va yechimlar", Huquqshunoslik jurnali, 2020, №3
4. Smith, J. "Cybercrime and Legal Responsibility", Oxford University Press, 2018
5. Johnson, R. "Internet Fraud: Prevention and Law Enforcement", Cambridge, 2017